

MARCAJE PENTRU UN SENTIMENT AL SPAȚIULUI CULTURAL

Alexandru CORDUNEANU

1. Pe una dintre tăblițele sumeriene stă scrijelat următorul text: „Orașul este legătura între Pământ și Cer și noi locuim aici”.
2. În pământul și pe cerul Chișinăului se arata în palimpsest câteva paradigme culturale, ca orase diferite, suprapuse arheologic și cultural, crescute spațial și urbanistic unul prin celălalt. Patrimoniul material și imaterial al acestei îmbinări, istorice și culturale deopotrivă, este inepuizabil și, deoarece nu mai poate fi regăsit în altă parte, poartă caracter de unicat.
3. De la o vreme locul memoriei noastre culturale, Chișinăul istoric, suferă schimbări evidente, spontane și contradictorii sub aspect urbanistic, economic și social. Ariile de-a lungul Bâcului, zona Pieței Centrale și a Gării de Nord, trotuaarele, intersecțiile, rondurile, vârfurile copacilor, dar și fețele orașenilor, toate vădesc același haos progresiv. Transformările se înmulțesc și sporesc dezechilibrele psihourbane și degradarea spațială a toposului care poartă amprenta identitară a etapei inițiale de fondare a localității.
4. Pe acest câmp arhitectonic un sentiment de slăbire treptată de lumină și culori dă ton peisajului și relațiilor interpersonale. Privirea comună nu observă decât landșafturi viciate. Pe fundalul unei disoluții, unei ruineri a ideii de vecinătate, inconștientul colectiv semnalizează frica de celălalt. Un neobarbarism a pus stăpânire pe habitatul urban. Între Chișinău și locuitorii săi s-a lăsat o distanță interogativă. Iar clivajele nu se explică definitiv nici administrativ, nici politic.
5. Relația noastră cu spiritul locului este una neîmplinită, anevoioasă, chiar defectuoasă. Orașul ne este „necunoscut” (Iurie Colesnic), „ascuns” (Lică Sainciuc), „fără identitate” (Mircea V. Ciobanu) și, drept expresie a viciului estetizat, este „urât” (Adrian Ciubotaru). Mihai Cimpoi, cu aplecarea sa specifică pentru orice obiect cultural, ne trimite, sub semnul lui „se pare”, spre o marcă ontologică, meniuc-iană, a Chișinăului, „închiderea” (cu precizare de „marginarism”). Or, pentru o bună parte din mediul intelectual și artistic Chișinăul e loc în stare de „ascundere”, de ocultație, e „dincolo”. Un altul, un străin, un dușman. Un viciu. Un fals. Un „non-loc”. Și când nu îl luăm ca fapt divers sau nu îl folosim, cu superioritate, ca pe un oarecare bun de consum, atunci îl tratăm, din perspectiva minoritarului de ieri, drept loc al străinimii (al rusului, evreului, omului sovietic) și al străinătății, zonă dincolo de hotarele noastre, loc de pribegie.
6. Ce o fi însemnând această situație a noastră în afara orașului, hașurarea lui atât de emoțională, barbară? Este oare fobia tradiționalismului față de spiritul citadin, expresia fracturii biografice și culturale a celor care sunt pe jumătate rurali, pe jumătate orașeni ori nici rurali, nici orașeni până la capăt?
7. Deja și într-o geografie culturală românească, unde Bucureștii sunt regali, Iașii plini de istorie și cultură elevată, Clujul – apolinic și Timișoara – Madonă de sare, pe locul Chișinăului stă strâmb, confuz și complexat „basarabenitatea”, expresie a consolidării „mai lentă la noi a formelor de civilizație urbană” (Mircea Martin), dar și a stării de neliniște și tulburare a transprutenilor în fața unor amenințări niciodată adevărate.
8. Sau poate că orașul acesta are vocația „secretului”?
9. Scriitorul Gala Galaction, părinte-profesor la Facultatea de Teologie, figură tolstoiană, care în decurs de 14 ani (1926-1940) a dat farmec și expresie Chișinăului interbelic, îl găsea – așa, „ciudat și eteroclit”, „cu miile lui de curiozități topografice și antropologice” – tot într-un fel de ascundere: „Centrul Chișinăului, bogatele și unduioasele lui împrejurimi, chiar și periferia lui [...] n-au găsit încă printre noi pe marii dăruțiți, capabili să ridice, din varietatea și din aspectele vieții, dijmele de aur ale talentului”.
10. În „Război și pace”, Lev Tolstoi sugerează că spiritul locului poate fi surprins prin contemplarea de pe o înălțime, în lumină potrivită, a imaginii de ansamblu a orașului cu tot cu împrejurimi. Înălțimile deschid priveliști nebănuite mai ales

- pentru Chișinăul istoric, care la cota statului de om pare prozaic, bidimensional, neîngrijit, plin de forfotă, înghesuială, în paragină, lipsit de vlagă și culoare. Un alt oraș se deschide la înălțimea vârfulor de copaci și a turelor de biserici. Ne stă în față textul geografiei simbolice a orașului vechi – istorică și culturală deopotrivă – pe liniile drumurilor, străzilor, construcțiilor, lăcașelor de cult, care a împletit și despletit în structura sa limba, tradițiile și cutumele românilor cu cele ale grecilor, armenilor, polonezilor, nemților, evreilor, rușilor, rutenilor, bulgarilor. Și mai sus, dincolo de înălțimea zborului de pasăre și al dronelor, Chișinăul e geografie pură, formă și culoare, sunet și aromă, **oraș în fața soarelui-răsare.**
11. Perspectiva altitudinală, ca o cotă energetică, dialogală, scoate în valoare organismul istoric și cultural viu al Chișinăului, variabil și creativ, care a păstrat pe parcursul dezvoltării unitatea intrinsecă. Nu ne mai putem limita la practica discursurilor-tip (geografic, demografic, economic, urbanistic, istoric, psihologic, sociologic, de conservare a patrimoniului etc). Nu mai putem percepe orașul doar ca un mecanism imens compus din case și blocuri, străzi, întreprinderi, autovehicule, cabluri, piețe, parcuri, o mașinărie care produce statistici, date ecologice, mult zgomot și bunăstare aproximativă.
 12. Limba și-a însușit demult pentru oraș semantica organismelor vii: inima, care este catedrala orașului, centrul istoric și cultural; coloana vertebrală, care este fie strada, bulevardul principal, fie râul care traversează localitatea; arterele orașului, care sunt străzile, drumurile importante pe care se deplasează pietonii și autovehiculele, imitând circulația sângelui; centrul nervos, care este nucleul politic sau economic al orașului; plămânii orașului, care sunt parcurile, spațiile verzi, grădiniile publice.
 13. „Orașele sunt un soi de al doilea trup al minții omenești” (George Santayana).
 14. Cum e să-ți asumi acest „al doilea trup al minții”, cum să comunici cu spiritul locului, cum să-i percepi carisma, ideea principală, motorul dezvoltării? Cine va citi textul Chișinăului, care, la vedere fiind, efectiv stă ascuns, așteptând „pe mării dăruiți”? Unde sunt lectorii pentru orașul care invocă ochiul creativ și o rostire deslușită a mitului identitar (ca parte a noii paradigme culturale), o scoatere din ascundere a unei bune părți din identitatea și potențialul toposului, actualmente învăluită, înăbușită, uitată, nerealizată și neimaginată.
 15. Arătarea ființei ascunse reclamă „marilor dăruiți” un „simț al Chișinăului”. Întocmai cu înălțimea și acuitatea simțurilor celor îndrăgostiți sau ale creatorilor. „Labirinturile” lui Iurie Platon și culoarea nouă de pe capitellurile Sălii cu Orgă (arhitect Gicu Bulat), albumul „Orașul ascuns” (Lică Sainciuc) și „Ch-ul” lui Em. Galaicu-Păun sunt amprente gravate profund ale unor experiențe bio- și geofonice, expresia relației nemijlocite a unor biografii artistice cu spiritul locului.
 16. Iar urbonimia este limbajul dintâi al orașului. Nu-l poți citi dacă nu înveți să-l asculți. Nimic din zgomotul faptului divers: Drumul lui Vodă – Buecani – Drulești – Bâcu – Ghețeoani – Petricani – Ceucari – Hrușca – Vovințeni – Schinoasa – Visternici – Cartușa – Hlubocica – Spârcoceani – Ciocana – Otovasca – Costiujeni – Mălina – Melestiu – Mazarachi – Mâncești – Negreșteni – Tăbăcăria – Valea Dicescu – Pruncul – Râșcani – Valea Crucii – Botanica – Valea Gâștelor – Sfânta Vineri – Cioricești – Furgulești – Frumoasa – Poșta Veche... Oictonime și oronime, hidronime și hodonime, împletite armonios istoric, topografic și textual pentru zona unei aglomerații umane străvechi. O edificatoare tramă sonoră înaintea și deasupra tramei stradale.
 17. O nouă paradigmă culturală redă Chișinăului, la acest început de mileniu, valențe integratorii multiple. Traectoria exilară de aproape 200 de ani, trecând prin procesele de colonizare culturală imperială din secolul XIX și de colonizare ideologică sovietică din secolul XX, provocând dorul fizic și metafizic doinit folcloric și literar, înclină astăzi spre timpul recuperării identitare. Regenerând sub aspectul componenței numerice, al expresiei instituționale a populației și al capitalului cultural asumat, Chișinăul reintră în matricea stilistică originală.
 18. De obicei, așa cum accentua Iurii Lotman, „fiecare din culturi își definește paradigma proprie a ce trebuie ținut minte (înregistrat în memorie) și ce trebuie uitat. Acestea din urmă sunt șterse din

memoria colectivă și ca și cum «încetează să mai existe». Însă vremurile se schimbă, se schimbă și sistemul de coduri culturale, se modifică și paradigma a ce trebuie ținut minte și ce trebuie uitat”.

19. Revenirea lentă, dar implacabilă a Chișinăului din exilul istoric și imagologic al orașului damnat («проклятый город Кишинев», «пустыня») este un proces dinamic și anevoios de (re) construcție identitară, pentru care este solicitată întreaga comunitate, dar mai ales mediul artistic și intelectual.

20. Filosoful catolic de origine spaniolă María Zambrano subliniază că „unui oraș fără scriitori îi lip-

sește esența citadină, rămânând doar un complex conglomerat, care se poate schimba, transmuta ori face nevăzut, fără să i se remarce lipsa. Un oraș fără un scriitor e un templu pustiu, o piață publică fără centru ori poate descentrată, cu centrul la margine, într-un colț, ca să-și lase locul ori să lase în locul lui un lucru cu numele nici măcar bine catalogat, un lucru căruia, în realitate, nici nu i s-a destinat un cuvânt».

21. Ne este predestinat să construim în mintea și inima noastră forma cea mai de preț pentru ceea ce este cu adevărat un oraș, profunda și complexa expresie a culturii.